

วิเคราะห์การสร้างสรรค์นิทานคำกาพย์*

An Analysis of KAP Folktales

ณัฐา คำชู**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์นิทานคำกาพย์ จำนวน 50 เรื่องในด้านเนื้อหา แนวคิด และวรรณศิลป์เพื่อให้ประจักษ์ถึงปฏิภาณของกวีในการสร้างสรรค์นิทานคำกาพย์ให้เกิดความบันเทิงและประเทืองสติปัญญาแก่ผู้อ่าน

ผลการศึกษาทำให้เห็นว่านิทานคำกาพย์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาแต่โบราณกาล ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 6 เพื่อนำมาสวดอ่านและฟังกันในที่ประชุมชนหรือครัวเรือน เพื่อความบันเทิงและสั่งสอนศีลธรรม

กวีมีวิสัยทัศน์ความงามรอบด้านยิ่งในกวีนิพนธ์ถ่ายทอดความรู้สึกซึ่งหยั่งรากมาจากประสบการณ์ชีวิตและจินตนาการในพระนิพนธ์ที่ปรากฏความงามรอบด้านทางวรรณกรรมและคุณค่าทางความงามในชีวิตและสังคมของสังคมโลก รวมทั้งจินตนาการ มาสู่การสร้างสรรค์เนื้อหา แนวคิด และวรรณศิลป์ให้สอดคล้องประสานกันอย่างกลมกลืน มีความหมายและคุณค่าที่ลึกซึ้งตามแนวทางการนำเสนอที่มุ่งสร้างความสุขของกวีมาสู่ผู้อ่านให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและประเทืองสติปัญญา

Abstract

The objective of this thesis is to analyze about the subject matter of 50 Kap folktales, concept and the art of literature to present the value of Kap folk tales which create pleasure and improve mental health of the readers.

The study reveals that Kap folktales have been influential in Thai society since the ancient time, with obvious evidences from the Ayutthaya Period to the Rattanakosin in the reign of King Rama 6. It is the disseminating to folk's written literature. It was used in prayer and recitation during the social gathering or in the household and used as a reading exercise for children. Also, it was made to worship Buddhism.

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องวิเคราะห์การสร้างสรรค์นิทานคำกาพย์ จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ในวารสาร Veridian E - Journal

** นักศึกษาปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร e-mail address : nkhamchoo@hotmail.com อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ. กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ และ ผศ.ดร. สายวรุณ น้อยนิมิตร

Poets have intellect and skill to convey knowledge and idea from the deep roots of respecting, confidence and faith in Buddhism, the well rounded knowledge in literature, the words choice, and worldly – wise experience in life. As well as that, poets have imagination to create the subject matter and good diction to convey meaning, idea and feeling. These made a good and coherent plot, characters and concept. The Kap folktales are composed with the art of composition to convey meaning, feeling and the concept. This makes the readers pleasurable and wiser.

บทนำ

นิทานคำกพย์เป็นวรรณกรรมไทยประเภทหนึ่งซึ่งเรียกขานตามลักษณะคำประพันธ์ที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่างๆ สลับกันตลอดทั้งเรื่อง อาจมีคำประพันธ์ชนิดอื่นแทรกบ้าง นิยมนำมาสดอ่านและฟังในที่ประชุมชนหรือในครัวเรือนเพื่อความบันเทิงตามความนิยมในอดีต เนื่องจากมีเนื้อเรื่องสนุกสนานและให้แง่คิดคติสอนใจ

การสดและฟังนิทานคำกพย์มีความสัมพันธ์กับประเพณีการสดโอ้อั่ววิหารายในภาคกลาง และการสดด่าในภาคใต้ซึ่งเป็นประเพณีในกึ่งกลาง นำหนังสือคำกพย์มาสดและฟังรอบพระอุโบสถในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แม้ประเพณีการสดหนังสือคำกพย์จะสิ้นสุดบทบาทในสังคมไทยไปแล้ว เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยทำให้ความบันเทิงรูปแบบอื่นๆ เข้าแทนที่นิทานที่ฟังเพื่อความเพลิดเพลิน แต่หนังสือคำกพย์ก็ไม่ได้หายไปไหน ยังคงมีคุณค่าและประโยชน์ในการศึกษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติและศูนย์วัฒนธรรมต่างๆ ในภาคกลาง ภาคใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองและความนิยมของผู้คนในอดีต รวมทั้งปัจจุบันมีหน่วยงาน อาทิ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ได้จัดให้มีโครงการอนุรักษ์ประเพณีการสดหนังสือคำกพย์ อันเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นความสำคัญของนิทานคำกพย์ได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยเห็นว่านิทานคำกพย์มีความน่าสนใจ มีเนื้อเรื่องเป็นนิทานสนุกสนาน ให้ความรู้ ความคิด และมีถ้อยคำภาษาสื่อความหมายและอารมณ์ความรู้สึกอย่างมีชั้นเชิง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ทำให้เป็นที่ติดใจของผู้คน จนมีการสร้างต้นฉบับเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาการสร้างสรรค์นิทานคำกพย์ในด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ เพื่อประกาศคุณค่าของนิทานคำกพย์ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมที่ให้ความบันเทิงและกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดการประเทืองสติปัญญา อันเกิดจากปฏิภาณ ความรู้ความสามารถของกวีที่ลุ่มลึกและเป็นสากล ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเผยแพร่ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบไป

วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์และเรียบเรียงผลการศึกษา แล้วนำเสนอเป็นบทในลักษณะการพรรณนา วิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษานิทานคำกาพย์ได้ผลการศึกษาที่สำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับนิทานคำกาพย์ การสร้างสรรค์เนื้อหา ประกอบไปด้วย การสร้างสรรค์โครงเรื่อง ตัวละคร และแนวคิด และการสร้างสรรค์วรรณศิลป์

1. ความรู้เกี่ยวกับนิทานคำกาพย์

นิทานคำกาพย์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาช้านานสำหรับเป็นวรรณกรรมเพื่อความบันเทิงของ ประชาคมชาวภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย ใช้สวดและฟังกันที่วัดหรือในครัวเรือน เป็น แบบฝึกหัดอ่านหนังสือให้คล้องของกลุบุตร และใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างอันิสงส์ผลบุญทาง พระพุทธศาสนา พบหลักฐานแน่ชัดในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 6 ดังปรากฏหลักฐานจาก การค้นต้นฉบับนิทานคำกาพย์จำนวนมากที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติและศูนย์ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ใน ภาคกลางและภาคใต้ รวมไปถึงประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของทั้งสองภูมิภาคที่มีความสัมพันธ์ ใกล้กันมาเรื่อยๆ ดังที่ ศ.ดร.สุจิตต์ ฐิตะกุล (2550 : 140) ส่องผลจากนิทานคำกาพย์ได้มี วัฒนธรรมโดยและวัฒนธรรมทางวรรณกรรมที่ลักษณะคล้ายกันมากที่สุด อดุม หนิง (2550 : 85) กล่าวถึง นิยมใช้คำกาพย์ไทยในนิทาน นิทานพื้นบ้าน และนิทานประเภตกาพย์ นิทานเรื่องยาวไว้ในนิทาน จากเปลือกไม้ และนิยมนำมาสวดอ่านและฟัง โดยมีประเพณีการสวดโอะเอววิหารรายและประเพณีการสวด ด้านเป็นประเพณีการสวดหนังสือคำกาพย์รอบพระอุโบสถในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นประเพณี ประจำถิ่น

ต้นฉบับนิทานคำกาพย์ที่ใช้ศึกษาประกอบไปด้วยนิทานคำกาพย์ซึ่งพบต้นฉบับในภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศไทย จำนวน 50 เรื่อง ในจำนวนนี้สามารถแบ่งตามที่มาของเรื่องได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มาจากนิบาตชาดก 4 เรื่อง ได้แก่ กุศราชาชาดก พญาหงส์ พระมหาชาดก และพระยาฉันทน์ และกลุ่มที่เป็นชาดกนอกนิบาต 46 เรื่อง ได้แก่ จันทาคาด เทวัน นกจาบ นาวัน ปทุมกุมารชาดก พระแก่น จันทน์ พระรถเมรี พระวรวงศ์ พระสี่เส้า พระสุน - นางมโนห์รา พันทากุมาร ยศเกียรติวรเกียรติ ศุภมิตร สุทธิกรรมชาดก สุธนู เจ็ดจา เจ้าพทุโท เต้าทอง นายตัน วันคาร สังข์ศิลป์ชัย สีทนไชย สุนินชาดก สุวรรณหงส์ โสวัต ฌรงคจิตรชาดก ดาวเรือง เดโชชัย ทุกตะ นางอึ่งทอง นางอุทัย บุณทนางวงศ์ เบญจมาศทอง ป้องครก ปังคชา พระกายโสต พระชินรัตน์ วรพินธ์ ศรีพินธ์ ศรีสุทัศน์สังข์ไชย สมุทรโคดม สิ้นนุราช สุวรรณรัตน์ สุวรรณลอยล่อง หงส์ยนต์ และพระยาชมพู่ ต้นฉบับส่วนใหญ่ ดำเนินเรื่องตามวรรณกรรมที่มาจากเรื่อง มีการดัดแปลงรายละเอียดบางประการต่างจากวรรณกรรม ต้นแบบเล็กน้อย มีบางเรื่องที่ถูกดัดแปลงเพิ่มรายละเอียดแตกต่างจากต้นแบบมาก ได้แก่ เรื่องพระรถเมรี และ พระสุน - นางมโนห์รา นอกจากนี้เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นการแต่งเลียนแบบชาดก อาทิ การกล่าวว่

ตัวละครเป็นพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ มีลักษณะตัวละคร อนุภาคของเหตุการณ์ และมีการประชุมชาดกคล้ายชาดก โดยกวีได้ดัดแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์แล้วนำมาประสมประสานเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นนิทานคำกาพย์เรื่องใหม่ เช่น เรื่อง**พระกายโสธ** ตัวละครเอกชายเป็นลูกเลี้ยงของนางยักษ์คล้ายเรื่อง**สุวรรณสังขชาดก** มีเหตุการณ์นางยักษ์ลวงตัวละครเอกถือสารร้ายไปเมืองยักษ์แต่ระหว่างทางตัวละครเอกได้รับความช่วยเหลือ มีการแปลงสาร ทำให้ตัวละครเอกรอดพ้นอันตราย คล้ายกับเรื่อง**รถเสนชาดก** และจบเรื่องด้วยประชุมชาดก เป็นต้น

ด้านรูปแบบคำประพันธ์นั้นกวีนิยมใช้กาพย์ชนิดต่างๆ ได้แก่ กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ยานี และกาพย์ฉกัฏฐะ ประพันธ์สลับกันตลอดทั้งเรื่อง โดยนิยมเขียนกำกับเรียกชื่อคำประพันธ์ด้วยชื่ออื่นซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการบอกลีลาหรือท่วงทำนองในการสวด เช่น เรียกกาพย์ที่ใช้กำกับเนื้อเรื่องตอนแสดงอาชญากรรมของตัวละครว่า “พิลาป” เรียกว่า “ข้าลูกไหนอน” “ข้าลูกหลวง” และ “กลมกล่อม” ในตอนตัวละครขึ้นล้อม ปลอบ โอบ หรือ เรียก “โอบล้อม” และ “โอบล้อมกัน” ในตอนตัวละครเลี้ยงนางยักษ์แล้วไปกัน เรียก “นางกาย” ในตอนพรรณนาอิริยาบถต่างๆ ของตัวละครหญิง เรียก “ขับ” ในตอนพรรณนากองทัพ เป็นต้น ซึ่งทำให้มีความรู้ความเข้าใจในกาพย์กวีในตำนานลีลาหรือท่วงทำนองต่างๆ มาประกอบการสร้างสื่อนำเรื่อง

2. การสร้างสรรค์เนื้อหา

องค์ประกอบสำคัญของเนื้อหาในนิทานคำกาพย์ ประกอบไปด้วย โครงเรื่อง ตัวละคร และแนวคิด กล่าวคือ กวีสร้างสรรค์โครงเรื่องและตัวละครให้กระทำพฤติกรรมต่างๆ ตามโครงเรื่องที่กำหนดไว้ทำให้เกิดการดำเนินเรื่องที่สนุกสนาน และเกิดเป็นอุทาหรณ์ นำไปสู่แนวคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งผู้อ่านผู้ฟังแต่ละคนจะได้รับความรู้ความคิดจากเรื่องทีอ่านแตกต่างกันตามทัศนคติ ประสบการณ์ วิทยุฉิน ฯลฯ ที่แตกต่างกัน

2.1 โครงเรื่อง

นิทานคำกาพย์ทุกเรื่องมีการลำดับเหตุการณ์อย่างมีสัมพันธ์ภาพและสามารถจัดกลุ่มโครงเรื่องของนิทานได้ 3 แบบ คือ แบบมุ่งปฏิบัติธรรม แบบผจญภัยได้นาง และแบบใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามาแบบมุ่งปฏิบัติธรรมนั้นมี 8 เรื่อง เป็นเรื่องของตัวละครที่ตั้งมั่นแน่วแน่ในการทำความดี เช่น วิริยะบัณฑิตในเรื่อง**พระแก่นจันทน์**ยอมขายภรรยาและสละเลือดเนื้อหนังของตนทำเป็นทองปิดพระพุทธรูปปทุมกุมารจากเรื่อง**ปทุมกุมารชาดก**สละหัวใจตนเองทำเป็นยารักษาamarดา วรเกียรติจากเรื่อง**ยศเกียรติวรเกียรติ**สละชีวิตตนเองให้ถูกประหารแทนบิดาและเผาตนเองบูชาศพนารดา โครงเรื่องแบบผจญภัยได้นางมี 39 เรื่อง เป็นเรื่องที่กำลังถึงการเดินทาง เผชิญปัญหา พบความรัก พลัดพราก แก้ไขปัญหา และกลับคืนบ้านเมือง เช่น เรื่อง**ณรงคจิตรชาดก** ดาวเรือง เดโชชัย เบญจมาศทอง ปิงคชา ฯลฯ โครงเรื่องแบบใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามา มี 2 เรื่อง กล่าวถึงตัวละครเอกใช้ปัญญานำพาและธรรมชาติมาพลิกแพลงแก้ไขปัญหามิได้ไปจากวิสัยปรกติ อันก่อให้เกิดความตลกขบขัน เช่น เรื่อง**สีทนไน**ยกกล่าวถึงการที่สีทนไนนั่งแล่นอง ฉวยโดยไม่สนใจว่าน้องจะคลานไปเล่นสกปรก โดยอ้างกับแม่ว่าแลแปลว่าดู

(แล้วตามความหมายในภาษาถิ่นใต้) เมื่อเห็นหนังสือของสังฆราชตกอยู่ใต้ถุนก็บอกให้สังฆราชทราบแล้วนำไปอ้างกับขริวตาว่าตนบอกหนังสือสังฆราช เมื่อพระราชให้ข้าราชการบริพารลงน้ำแล้วชูไขไก่และร้องกระต๊ากแต่สีหนนไชยไม่มีไขไก่จึงร้องเป็นเสียงไก่ตัวผู้ เรื่องนายตัน กล่าวถึง นายตันตาบอด เมื่อเดินทางไปในที่ต่างๆ ก็จะสามารถหาซื้อไก่ตัวทำให้ไม่มีผู้ใดรู้ว่าเขาตาบอดได้ ดังจะเห็นได้จากขณะที่ขบวนขึ้นหมากเดินทางมาบ้านนางไรแต่นายตันเดินชนต้นกล้วย นายตันก็แก้ตัวว่าเสือเลอะขึ้นจึงเข้ามาเอาใบกล้วยเช็ด เมื่อถึงเวลาเช้าหอนายตันกลับเดินหลงเข้าห้องครัวก็แก้ตัวว่าเข้ามาดูอาหารและจะกำซัษแม่ครัวให้ทำอาหารไม่เผ็ดเพราะแขกบางคนกินไม่ได้ เมื่อนายตันตกข้าวหกรเรียรดกก็แก้ตัวว่าต้องการให้อาหารเปิดไก่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องพระยาชมพูนุมีโครงเรื่องแบบพุทธประวัติด้วย

แม้นิทานคำกาพย์จะมีโครงเรื่องหลายแบบแต่มีลักษณะร่วมกันตรงที่กวีจะนำหลักพระพุทธศาสนามาแทรกในการดำเนินเรื่องด้วยเสมอ ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องแบบมุ่งปฏิบัติธรรมเท่านั้น เช่น เรื่องนาวัน สุธนู บุนทนางค์ พระกายโสต มีเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกเทศนาธรรมทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นคลี่คลาย เรื่องเทวัน สังข์ศิลป์ชัย ปังคชา มีเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกให้อภัยฝ่ายร้าย เรื่องนกจาบ นายตัน สีนุราช สุวรรณหงส์ สุวรรณรัตน์ มีเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกบวชในบ้นปลายชีวิต อันแสดงให้เห็นว่าการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้สร้างสรรค์เรื่องเป็นลักษณะเฉพาะของนิทานคำกาพย์ ทั้งนี้อาจเนื่องจากกวีและชาวบ้านผู้อ่านผู้ฟังมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับวัด จึงได้นำหลักความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนามาใช้สร้างสรรค์นิทานด้วยเสมอ

นิทานคำกาพย์ทุกเรื่องมีโครงสร้างของโครงเรื่องอย่างเดียวกัน คือ มีการเปิดเรื่องดำเนินเรื่องด้วยปัญหาและการคลี่คลายปัญหา มีการจบเรื่อง และอาจมีประชุมชาดก ซึ่งแต่ละองค์ประกอบเกิดจากการที่กวีได้นำมโนทัศน์ที่มีต่อชีวิตและโลกมาสร้างสรรค์

การเปิดเรื่อง กวีนิยมเปิดเรื่องด้วยการพรรณนาประวัติความเป็นมาของตัวละครเอก อันเนื่องมาจากการเปิดฉากของนิทานพื้นบ้านทั่วไป แม้ในนิทานคำกาพย์นั้นจะบอกฉากซึ่งเกิดเปิดเรื่องในปัจจุบันอยู่แต่เมื่อนำมาประพันธ์เป็นนิทานคำกาพย์ก็มีการปรับเปลี่ยน เปิดเรื่องขึ้นไปในชนบทของวัฒนธรรมนิพนธ์ไทย เช่น กวีนิพนธ์ยังนิยมใช้กล่าวถึงนิทานคำกาพย์เป็นนิทานหนึ่งข้อ

โพธิสัตว์หรือเทพบุตรซึ่งมีนัยหมายถึงพระพุทธเจ้าที่ได้ออกำเนตชดใช้กรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อตึงตูดให้ผู้อ่านผู้ฟังสนใจ มีความเชื่อถือ เคารพศรัทธา ติดตามอ่านหรือฟังเนื้อเรื่องด้วยความตั้งใจ

การดำเนินเรื่องด้วยปัญหาและการคลี่คลายปัญหา ปัญหาและการคลี่คลายปัญหา เป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงเรื่องที่ให้นิทานคำกาพย์แต่ละเรื่องแตกต่างกัน เกิดจากการนำเหตุการณ์ต่างๆ มาเชื่อมโยงสลับที่ต่อเนื่องกันอย่างมีสัมพันธ์ภาพ และเป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุการณ์ปัญหาและคลี่คลายปัญหาจะต้องเกิดต่อเนื่องกันไปเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากปัญหา 1 ปัญหาหรือทับซ้อนมากกว่า 1 ปัญหา ก็จะต้องต่อเนื่องด้วยการคลี่คลายปัญหา 1 วิธีการหรือมากกว่า 1 วิธีการเสมอ เช่น เรื่องนางอึ่งทอง กล่าวถึง ตัวละครเอกหญิงเกิดมาในร่างอึ่งอ่างทำให้เกิดปัญหาเพราะบิดาอับอายจึงนำลูกไปฝัง แต่มารดาขอนำมาเลี้ยงดู ต่อมาอึ่งทองถอดรูปเป็นหญิงงามทำให้ท้าวสันนุราชหลงรักแต่บิดามารดาไม่เห็นด้วย จากนั้นทั้งคู่ได้อภิเษกสมรสกันแต่ไม่นานท้าวสันนุราชก็จำต้องเดินทางไปอภิเษกสมรสใหม่กับนางกาล

เทวี เมื่อนางกาลเทวีรู้ว่าท้าวแสนนุราชรักแถมเหสีแรกจึงโกรธและส่งคนไปลวงนำตัวนางอิงทองมาทำร้ายแต่ท้าวแสนนุราชแอบช่วยเหลือและอุบายซ่อนนางในหีบแล้วเดินทางกลับบ้านเมืองโดยมีนางกาลเทวีติดตามไปด้วย ระหว่างทางเกิดพายุใหญ่นางกาลเทวีจับสลากได้กาลิ 7 ครั้งจึงถูกโยนทิ้งทะเลตาย ท้าวแสนนุราชและนางอิงทองจึงเดินทางกลับบ้านเมืองอย่างมีความสุข ต่อมาท้าวกาลราชนทราบข่าวบิดาตายจึงยกทัพมารบแต่แพ้ท้าวแสนนุราชและได้กลั่นใจตายในที่สุด จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ปัญหาและคลี่คลายปัญหาในเรื่องจะสลับเชื่อมโยงกันไปเรื่อยๆ ทำให้เนื้อเรื่องสนุกสนานเนื่องจากการพลิกผันของเหตุการณ์จากดีเป็นร้าย จากร้ายเป็นดี ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมที่หลากหลายอารมณ์ และสนใจติดตามการเผชิญชะตากรรมของตัวละครต่อไปแม้เหตุการณ์เหล่านี้จะปรากฏในนิทานคำกาพย์เรื่องอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน แต่ก็ได้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกเบื่อกับที่ต้องรับรู้เรื่องราวดังกล่าวซ้ำๆ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความคิดของกวีที่มีต่อสังคมที่เป็นอยู่ในลักษณะเดียวกับอารมณ์ความรู้สึกที่กระทบใจของผู้อ่านผู้ฟังร่วมกันนั่นเอง

นอกจากนี้ปัญหาและการคลี่คลายปัญหาภายในเรื่องยังสามารถเชื่อมโยงให้เห็นความคิดของกวีที่มีต่อปัญหาและการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมซึ่งมีนัยหมายถึงสังคมจริงๆ ได้ด้วยว่า กวีเล็งเห็นและให้ความสำคัญกับมูลเหตุของปัญหาและการคลี่คลายปัญหาจากการกระทำของบุคคลในสังคม ประกอบไปด้วยการมีกิเลสตัณหา ได้แก่ ความโกรธ การมีราคะ ความโลภ การเป็นเปรยการทำร้าย และการประพฤติผิดต่างๆ การกระทำของธรรมชาติ ได้แก่ ความตาย การพิชิตทางธรรมชาติ และธรรมชาติ และการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โชคลาภศาสตร์ และการถูกทดสอบจากสิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อและจินตนาการของมนุษย์ในขณะเดียวกัน กวีนิยมสร้างสรรค์วิธีคลี่คลายปัญหาด้วยความสัจธรรมและคุณธรรมของบุคคลหรือมนุษย์ ประกอบไปด้วยความมีปัญญา กล้าหาญ ความเพียร ความกตัญญู การปฏิบัติเคารพศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนา ความรัก เมตตากรุณา และให้อภัย คลี่คลายปัญหาด้วยธรรมชาติ ได้แก่ อาณิสสสัมปยุตและกรรม และคลี่คลายปัญหาด้วยสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏการณ์อัศจรรย์ เช่น เรื่อง**พระวรวงศ์** กล่าวถึง ปัญหาซึ่งเกิดจากเศรษฐกิจโลภในไร่ร้างชิงแหวนและทำร้ายวรวงศ์ แต่เหตุการณ์คลี่คลายเพราะตัวละครเอกหญิงหลงรักจึงแอบช่วยเหลือ วรวงศ์ เรื่อง**ดาวเรือง**กล่าวถึงท้าวอุกตลวงริบสำเนาและทำร้ายดาวเรือง แต่เหตุการณ์คลี่คลายได้เพราะนางไสพสุบายริบทรัพย์ท้าวอุกตล ท้าวไกรสรียวงศ์ในเรื่อง**ณรงค์จิตรชาดก** ท้าวสีพีในเรื่อง**สุวรรณหงส์** โอรสทั้งสี่ในเรื่อง**ปิงคชา** บุคชิงเมืองของตัวละครเอก แต่เหตุการณ์คลี่คลายได้เพราะตัวละครเอกกล้าหาญออกรบและชนะ เรื่อง**พระสี่เส้า**กล่าวถึงการทำพระศุภร์เข้าพระเส้าแทรกทำให้พระสี่เส้าสั่นคักดานภาพ เติลิดออกจากเมือง และถูกทำร้าย จากนั้นเหตุการณ์คลี่คลายได้ด้วยการที่ตัวละครหมดเคราะห์ เรื่อง**ปทุมกุมารชาดก**กล่าวถึงนางเมขลาถูกงูเห่ากัดตาย เหตุการณ์ดังกล่าวคลี่คลายได้ด้วยการที่ตัวละครเอกสะทุนใจตนเองทำยารักษา ทำให้ตัวละครเอกต้องตาย แต่พระอินทร์ช่วยชุบชีวิต ฯลฯ ปัญหาและการคลี่คลายปัญหาในเรื่องสะท้อนให้เห็นความคิดของกวีที่มีต่อความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถสร้างสรรค์บันดาลสิ่งดีงาม และทำลาย ทำให้เกิดความเสื่อมความชั่วร้ายได้ แต่กระนั้นกวีก็ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ว่าสามารถบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชะตากรรมของมนุษย์ได้อย่างเหลือเชื่อเช่นกัน

โดยกวีได้ใช้ศิลปะการประพันธ์เชื่อมโยงความคิดดังกล่าวด้วยการนำมาผูกติดกับความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติมีบทบาทต่อชะตากรรมของตัวละครทั้งในทางที่ดีและทางร้ายอย่างสมเหตุสมผล ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตือนสติมนุษย์มิให้ประมาทแม้จะมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์เพียงไรก็ตาม

การจบเรื่อง นิทานคำกาพย์นิยมจบด้วยสุขนานุกรม ตัวละครมีความสุขสมหวังในความรัก ประสบความสำเร็จ ได้ครอบครองเมือง มีลูกหลานสืบสกุล และมีอายุยืนยาว เช่น เรื่อง **กุศกรรณ** พระมหาชาติ พระแก่นจันทน์ พันทากุมาร ยศเกียรติยศ เจ้าพุดโท วันคาร บางเรื่องกวีสร้างสรรค์การจบเรื่องด้วยหนทางสายกลางนำความสุขทางโลกียะตามความมุ่งมั่นปรารถนาของผู้อ่านทั่วไปมาผูกกับความสุขแท้ ความหลุดพ้นทางศาสนา ด้วยการกล่าวถึงการที่ตัวละครประสบความสุขทางโลกียะแล้วละทิ้งสิ่งนั้นเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรม เช่น เรื่อง **พระอภัยมณี** **นายตัน** **สุพรรณหงส์** **นางเงือก** **ไชยชัย** **สินธุราช** **ธรรมรัตน์** พระทั้งละออง ได้จุติกำเนิดในสวรรค์พร้อมด้วยเทพธิดา นางฟ้า และสมบัติวิเศษต่าง ๆ อันเป็นความสุขอันเต็มผืน หรือปรารถนาของผู้อ่านผู้ระดับชาวบ้านมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ไม่ว่านิทานคำกาพย์นั้นจะมุ่งแสดงเนื้อเรื่องเกี่ยวกับตัวละครเอกที่มีวิถีชีวิตอย่างปุถุชนหรือมุ่งเน้นประกอบกรรมดีเป็นแบบอย่างชอบบุคคลในอุดมคติก็มักจะมีจุดจบชีวิตที่การได้ถือกำเนิดบนสวรรค์ สวรรค์จึงเป็นปลายทางของความสุขที่กวีนิพนธ์พรรณนาเป็นภาพชักชวนให้ผู้อ่านผู้ฟังหมั่นกระทำความดีสร้างสมบุญบารมีเพื่อจะได้ไปถือกำเนิดในดินแดนที่มีความสุขดังกล่าวมากที่สุด นอกจากนี้นิทานคำกาพย์ยังนิยมมีส่วนประชุมชาดกในท้ายเรื่องเพื่อบอกถึงการกลับชาติของตัวละครมากำเนิดเป็นบุคคลในสมัยพุทธกาลแม้นิทานคำกาพย์นั้นมิได้มีที่มาจากชาดก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกวีต้องการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้อ่านผู้ฟังเคารพเลื่อมใส ตั้งใจฟัง และรักษาด้นฉบับ เนื่องจากเป็นของสูงเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.2 ตัวละคร

กวีให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ตัวละครมาก เนื่องจากตัวละครมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง ลักษณะและพฤติกรรมที่โดดเด่นของตัวละครสามารถทำให้วรรณกรรมเรื่องนั้นๆ เป็นที่จดจำ ประทับใจแก่ผู้อ่านผู้ฟังเป็นพิเศษ (رينฤทัย สัจจพันธุ์ 2534 : 236) การศึกษานิทานคำกาพย์พบว่าตัวละครที่สำคัญมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวละครฝ่ายดี ตัวละครฝ่ายร้าย และตัวละครที่เปลี่ยนแปลงนิสัย ตัวละครเหล่านี้มีองค์ประกอบเหมือนมนุษย์ในสังคมจริงและมีความพิเศษเหนือมนุษย์เพื่อสร้างให้เนื้อเรื่องสนุกสนานตื่นเต้นแต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนา ความหวัง และความวิตกกังวลของมนุษย์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตในสังคม

การที่กวีให้ความสำคัญกับรูปร่างหน้าตาและคุณสมบัติพิเศษเหนือมนุษย์ของตัวละครเป็นเพราะองค์ประกอบส่วนนี้ทำให้นเนื้อเรื่องมีความโดดเด่น มีจุดจดจำได้ง่าย เนื้อเรื่องสนุกสนาน อีกทั้งยังเป็นส่วนที่กวีได้แสดงความสามารถรอบรู้ สอดแทรกความคิด ประสพการณ์ชีวิต เพื่อเตือนใจและสอนคติธรรมได้อย่างกลมกลืน กล่าวคือ กวีมักอธิบายเหตุของการที่ตัวละครถือกำเนิดมาดงามหรือมีความพิเศษเหนือมนุษย์ว่าเป็นเพราะในอดีตชาติเคยทำบุญกุศลไว้มาก เช่น การที่นางประภาวดีในเรื่อง **กุศกรรณ**

ชาดกมีความงดงามมากเป็นเพราะเคยทำบุญตักบาตรและตั้งจิตอธิษฐานขอให้ถือกำเนิดมางดงาม นางจันทร์ในเรื่องเทวัญมีกลิ่นกายหอมเป็นเพราะเคยทำบุญสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้จันทร์ การที่พระยาชมพูถือกำเนิดมาพร้อมรองเท้าว พระขรรค์ และศรวิเศษเป็นเพราะเคยทำบุญถวายรองเท้าว เข็ม และผ้ากำพลแด่พระพุทธเจ้า ส่วนการที่ตัวละครอัปลักษณ์ก็มีภักอภัยเหตุไว้ว่าเป็นเพราะกรรม เช่น การที่กุศราชนในเรื่องกุศราชนชาดกหน้าตาอัปลักษณ์เป็นเพราะเคยทำบุญขมนเบื่องแด่พระพุทธเจ้าด้วยความโกรธ การที่นายดันตาบอดเป็นเพราะแกล้งทำเป็นมองไม่เห็นพระบิดาพาด นอกจากนี้นยังมีตัวละครที่ซ่อนรูปอยู่ในสัตว์เดรัจฉาน เช่น เต่าทองซ่อนรูปอยู่ในเต่า นางอึ่งทองซ่อนรูปอยู่ในอึ่งอ่าง และนางอุทัยซ่อนรูปอยู่ในกบ จะเห็นได้ว่าสัตว์ที่กวีนำมาสร้างสรรค์นั้นล้วนเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านนิยมรับประทาน ตัวละครที่ซ่อนรูปเหล่านี้จึงเป็นสื่อในการสอนมิให้มนุษย์ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวละครเอกจะต้องมีรูปร่างหน้าตางดงามมากและมีความพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไปเสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะธรรมชาติของมนุษย์ชื่นชอบ ยกย่อง และปรารถนาจะมีรูปร่างหน้าตาดี ตัวละครทั้งตงจวงจึงมีส่วนทำให้ผู้อ่านหลงรักอยากติดตามเนื้อเรื่อง อีกทั้งอาจเป็นเพราะตัวละครที่งดงามและโดดเด่นลักษณะพิเศษเหล่านี้มีอาทิ พบได้โลกแห่งความเป็นจริง กวีจึงระบายความปรารถนาของตนอัดอั้นดังกล่าวกว่าในโคลงของจีน และการรับชมละครจึงทำให้เกิดความเพลิดเพลิน

ตัวละครเอกส่วนใหญ่มีข้อเสียพิเศษบุณย์ซึ่งในเครื่องมือฝ่าฟิบองปรารถนาและที่ไม่มีใครมีโอกาสพบความปรารถนาได้ดังใจหมายเหนือตัวละครอื่น เช่น กาฉินทาคาดมีพิภพทิพเนตรให้รู้เหตุการณ์ในอาณาจักรสามารถเปลี่ยนที่พระราชาผู้ชั่วช้าศัตรูได้ผู้ซึ่งตนทรงธรรมมีศรัทธาและพระราชาผู้ชั่วช้าศัตรู สามารถแปลงเป็นน้ำท่วมและลมพัดน้ำแห้งทำให้รับชนะ

หากพิจารณาที่ของวิเศษจะพบว่ากวีได้นำสิ่งของในชีวิตประจำวันหรือในสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เช่น ดาบ มิดพัว ศร รองเท้า เรือ แหวน น้ำมัน เปลือกไม้ ฯลฯ รวมทั้งความเชื่อ เช่น แก้วสารพัดนึก มาจินตนาการสร้างสรรค์ให้มีคุณสมบัติพิเศษ ได้แก่ เป็นอาวุธมีฤทธิ์มาก เป็นยานพาหนะวิเศษ มีคุณสมบัติสารพัดนึก สามารถชุบชีวิตและรักษาโรค หยั่งรู้อนาคต และให้ความรื่นเริง ของวิเศษเหล่านี้ทำให้เนื้อเรื่องนิทานคำกาพย์มีความสนุกสนาน และสะท้อนให้เห็นมนต์เสน่ห์ของมนุษย์ที่หวาดกลัวไม่อยากเป็นหรือประสบเหตุการณ์บางอย่าง หรือปรารถนามีบางอย่างที่ในโลกแห่งความเป็นจริงมีอาจมีได้ มนุษย์จึงจินตนาการให้มีของวิเศษเพื่อตอบสนองความคิดเหล่านั้น กล่าวคือ มนุษย์ปรารถนาจะเอาชนะและหวาดกลัวข้าศึกศัตรู ต้องการเดินทางไกลอย่างรวดเร็ว สะดวก ปลอดภัย เพราะวิตกกังวลต่อภัยอันตรายระหว่างเดินทาง ปรารถนาได้ทุกอย่างดังใจหวัง ต้องการอยู่ร่วมกับคนรักและไม่ต้องการพลัดพราก มนุษย์หวาดวิตกต่อเหตุการณ์ในอนาคตที่อาจล่วงรู้ได้ และปรารถนามีชีวิตที่มีความสุขสนุกสนาน กวีจึงระบายอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวผ่านการสร้างสรรค์ของวิเศษ ของวิเศษจึงทำให้นิทานคำกาพย์มีความสนุกสนานและเป็นแหล่งสะสมความรู้ความคิดของกวีและผู้อ่านผู้ฟังที่มีร่วมกันด้วย

ส่วนการสร้างสรรค์ความประหลาดของตัวละครนั้นเกิดจากการที่กวีได้นำประสบการณ์ชีวิต มุมมองที่มีต่อมนุษย์ สังคม และโลก ภายใต้ค่านิยม ขนบประเพณีของสังคม มาสร้างสรรค์ให้ตัวละครแสดงความคิด กระทำพฤติกรรมเหมือนมนุษย์มีชีวิต ทั้งในด้านดีและไม่ดีในสถานการณ์ต่างๆ เช่น

รตเสน เป็นตัวละครเอกชายที่มีความกตัญญูแข่งพินันเพื่อหาข่าวมาเลี้ยงดูมารดาและป้า รับผิดชอบต่อภาระ
ไปเมืองตวันตามคำสั่งของบิดา มีปัญญาสามารถอุบายถามซื้อพันธุ์ไม้และนำดวงตาพร้อมทั้งยารักษา
มารดาและป้าได้ มีความกล้าหาญสามารถต่อสู้ชนะนางยักษ์สนทรา มีความรักแท้และลุ่มหลงในรักเมื่อนาง
กัณฑ์ตายก็คิดจะฆ่าตัวตายตาม นอกจากนี้ยังลักลอบเข้าหานางทศนารัตน์ด้วย นางอุทัย เป็นตัวละครเอก
หญิงที่มีความกตัญญูช่วยหุงหาอาหารตอบแทนตายาย มีความรักแท้มั่นคงต่อท้าวภาณุวิสุทธิ มีความโกรธแค้น
แค้นนางฉันทา มีความกล้าหาญอาสาออกรบต่อสู้และให้อภัยท้าวกันจ่า จะเห็นได้ว่าตัวละครแต่ละตัวจะมี
ความประพฤติหลายอย่างทั้งดีและไม่เหมาะสมประหนึ่งมนุษย์จริงๆ การที่ผู้อ่านผู้ฟังรับรู้เรื่องราวของตัว
ละครจึงเท่ากับเป็นการรับรู้เรื่องราวของมนุษย์ในสังคมจริง ซึ่งอาจก่อกระตุ้นให้เกิดการเข้าใจความคิด
จิตใจ ตระหนักถึงคุณค่าชีวิตของตนเองและของผู้อื่นที่มีประสบการณ์ชีวิตคล้ายคลึงกับตัวละครในเรื่อง

2.3 แนวคิด

Retrac

แนวคิดเรื่องไตรวิภว หมายถึง วิภว 3 วรณ 3 หรือวงจร 3 ส่วนของปฏิจจสมุปบาทซึ่งหมุนเวียนสืบทอดต่อกันไป ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือวงจรแห่งทุกข์ ได้แก่ กิเลสกรรม และวิบาก คือ กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบากคือผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) 2552 : 120)

นิทานคำก่ายกกล่าวถึงเรื่องไตรภูมิโดยนิยมนแสดงเป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครมีกิเลสทำให้มีการกระทำในทางที่ผิดหรือไม่ดีนำไปสู่การที่ตัวละครได้รับวิบาก ดังจะเห็นได้จากเรื่องนกจาบ ซึ่งกล่าวถึงพี่เลี้ยงมีความอิจฉาริษยาจึงถอดหัวใจใส่ร่างของสรรพสิทธิ์แล้วแฝงกายเข้าวังทำให้สรรพสิทธิ์ได้รับความทุกข์เดือดร้อน แต่ในท้ายที่สุดพี่เลี้ยงก็ต้องถูกฆ่า เรื่องยศเกียรติวรรณ เกียรติ กล่าวถึง พระราชามีความโลภจึงบุกชิงเมือง ทำร้ายทำวยศเกียรติ และสั่งประหารวรรณเกียรติโอรสที่ขอถูกประหารแทนบิดา กรมชั้วดังกล่าวส่งผลให้พระราชอาถรรพณ์สืบ จะเห็นได้ว่าเพราะตัวละครมีกิเลส นำไปสู่การกระทำชั่ว ส่งผลให้ได้รับวิบากกรรม

นอกจากนี้กรีนียมนำแนวคิดเรื่องไตรวิภูมิมาสร้างสรรค์เป็นรูปลักษณ์ตัวละคร อธิบายเหตุถึงความแตกต่างของรูปร่างหน้าตา โรคภัยไข้เจ็บ ฐานะ คู่ครอง และคุณลักษณะพิเศษเหนือมนุษย์ เพื่อยืนยันว่าเป็นผลหรือวิบากมาจากกรรมและกิเลส ดังจะเห็นได้จากอธิบายเหตุที่นางประภาวดีมีหน้าตางดงามและเกิดเป็นธิดากษัตริย์ว่าเป็นเพราะนางทำบุญด้วยดอกไม้ รูปเทียน ของหวานและตั้งใจอธิษฐานขอให้หน้าตางดงามและปราศจากความยากจน การที่กษัตริย์ก่อกำเนิดเป็นโอรสกษัตริย์และหน้าตาอัปลักษณ์เป็นเพราะเคยทำบุญด้วยความโกรธ **นายตันตาบอด** เพราะเคยแกล้งมองไม่เห็นพระภิกษุ

มาบิณฑบาต เรื่องสุวรรณหงส์และพระมหาชาติกล่าวถึงการมีคู่ครองไม่เหมาะสมว่าเป็นผลมาจากการทำบุญด้วยความโกรธและไม่ตั้งใจ ฯลฯ กิเลสและกรรมซึ่งส่งผลให้ตัวละครมีลักษณะต่างกัันนี้มีความสัมพันธ์กับจุฬามณีวิภังคสูตร ที่ 5 ว่าด้วยกฎแห่งกรรมที่ทำให้มนุษย์มีความประณีตและเลวทรามแตกต่างกัน 7 คู่ ได้แก่ เหตุที่ทำให้มนุษย์มีอายุน้อยและอายุยืน มีโรคมากและมีโรคน้อย มีผิวพรรณทรามและผิวพรรณดี มีศักดิ์หรืออานุภาพน้อยและศักดิ์หรืออานุภาพมาก มีทรัพย์น้อยและมีทรัพย์มาก เกิดในตระกูลต่ำและตระกูลสูง และเหตุที่มีปัญญารวมและปัญญาดีแตกต่างกันว่าเป็นเพราะกรรมดีและชั่วแตกต่างกัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย 2530 : 251 – 259) โดยนิทานคำกาพย์นำเสนอแนวคิดที่ว่าหน้าตา โรคภัยไข้เจ็บ และฐานะ เป็นวิบากกรรมสอดคล้องกับจุฬามณีวิภังคสูตร และนำเสนอแนวคิดว่าการมีคู่ครองและมีคุณลักษณะพิเศษเหนือมนุษย์เพิ่มต่างออกไป ในการนี้มีการนำเสนอเรื่องกิเลสและกรรมอันเป็นเหตุแห่งวิบากกรรมก็มีความแตกต่างจากจุฬามณีวิภังคสูตรด้วย กล่าวคือ นิทานคำกาพย์ปรับการกระทำอันส่งผลต่อวิบากกรรมด้านลักษณะทางกายภาพให้เป็นการนำกิจปฏิบัติในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเรื่องการทำบุญตักบาตรด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจมาเชื่อมโยงเป็นกรรมดีและกรรมชั่วส่งผลให้ตัวละครมีวิบากกรรมที่เป็นสุขหรือทุกข์ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมและสำนึกถึงความสำคัญของกาทำบุญแก่พระพุทธศาสนาด้วยความตั้งใจเพราะจะก่อให้เกิดอานิสงส์ผลบุญมาก และในทางตรงข้ามก็ถือว่าเป็นกรรมชั่วร้ายซึ่งจะส่งผลต่อผู้ทำกรรมชั่วนั้นเอง เรื่องได้ถูกปรับการสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับนิทานคำกาพย์อย่างเห็นได้ชัด โดยนำการนำมาเป็นคำอธิบายและผลที่ตัวละครต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกายภาพและประสบเหตุการณ์ที่ดีและเลวแตกต่างกัน ชะวนวนของตัวละครจึงเป็นจุดสนใจผู้อ่านผู้ฟังถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิตตนเอง ยอมรับสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และหมั่นประกอบกรรมดีเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ประสบความสุขสมหวังให้กายภาพหน้า

แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะสาม อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้นๆ 3 ประการ ได้แก่ อนิจจตา คือ ความเป็นของไม่เที่ยงทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ อนัตตตา คือ ความเป็นของมิใช่ตัวตน (พระพรหมคุณาภรณ์ 2552 : 120) ลักษณะทั้งสามนี้มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน เรียกว่า สามัญลักษณะ และเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าธรรมนิยาม คือ กฎธรรมดาหรือข้อกำหนดที่แน่นอนของสังขารทั้งปวง (พระธรรมกิตติวงศ์ 2548 : 272) กวีนำหลักไตรลักษณ์มาสร้างสรรค์เป็นแนวคิดสำคัญของเรื่องผ่านวัฏจักรชีวิตของตัวละครที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตั้งแต่เริ่มกำเนิด เติบโต มีชะตากรรมที่พลิกผัน เผชิญกับความทุกข์และความสุข จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต และมีตัวละครรุ่นลูกหลานดำเนินชีวิตตามวงเวียนนี้สืบไป อันแสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอน ปรวนแปร เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนของชีวิต ดังตัวอย่างในเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนที่สุวรรณหงส์ปลงศพพระบิดาทำให้บังเกิดปัญญาเห็นความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต กวีนำหลักไตรลักษณ์มาพรรณนาเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นความไม่จริง ไม่แน่นอน และเต็มไปด้วยความทุกข์ ว่า

๑ ใ้รูปรูปา	หญิงชายเกิดมา	เป็นอนิจจัง	
ย่อมเวียนเกิดตาย	บมิได้จั้ง	หนึ่งกองทุกขัง	บมียังยืน
๑ บ้างดีบ้างร้าย	ทุกรูปร่างกาย	ยักย้ายวันคืน	
เมื่อแรกยังหนุ่ม	เนื้อหนังชุ่มชื่น	ครั้นแก่เป็นอื่น	หูลาตามัว
๑ ฟันฟางหลุดถอน	เนื้อหนังเหี่ยวหย่อน	นั่งนอนเจ็บตัว	
เส้นเอ็นแข็งขึง	หูดังตามัว ผมหงอกออกทั่ว	หัวขาวราวปูน	

(สุวรรณหงส์, บทที่ 5054 – 5056, 375)

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นการนำเสนอแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์โดยกล่าวเปรียบเทียบถึงรูปร่างของชาวยุคโบราณที่ไม่จีรังยั่งยืน เพราะทุกคนย่อมเกิด แก่ เจ็บ ตาย วนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ไม่รู้จบสิ้น เมื่อหนุ่มหนุ่มสาว รูปร่างหน้าตาที่งดงามดั่งดอกไม้ เมื่อย่อมแก่ ความสวยความงามก็เปลี่ยนไป เป็นคนแก่ที่เหี่ยวแห้ง หูดขึ้น ฝ้าพาง ฟัน และกระดูกเสื่อมหลุด ผมหงอก เจ็บป่วย ทำให้เกิดความทุกข์ และในที่สุดมนุษย์ทุกคนก็ต้องตาย ร่างกายเน่าเปื่อยกลายเป็นสัณฐานกระดูก ไร้คุณค่า และต้องย่อยสลายไปกับแผ่นดิน ไม่เหลือเหลือความเป็นตัว สัมพันธ์ คำว่าอนัตตา ทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนอันเป็นสัจธรรมของชีวิต เพื่อเตือนสติให้ผู้อ่านผู้ฟังตระหนักถึงสัจธรรมของชีวิตและโลก ละกิเลส ไม่หลงมัวเมาและให้ความสำคัญกับโลกียสมบัติซึ่งไม่ใช่แก่นสารของชีวิต

ความไม่จีรัง ไม่แน่นอนของชีวิต อาจปรากฏในรูปของการมีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ที่เรียกว่า **โลกธรรม 8** คือ เรื่องของโลก ธรรมดาของโลก สิ่งที่มีอยู่ประจำในโลกที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม (พระธรรมกิตติวงศ์ 2548 : 847) ดังจะเห็นได้จากเรื่อง**ปิงคชา** ตอนที่นางปิงคชาถูกใส่ร้ายว่าเป็นยักษและถูกขับไล่ออกจากวัง มีข้อความประพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นทุกข์อันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนของชีวิต ว่า

๑ สงสารเทวี	ยามเมื่อได้ดี	ปรีดีเปรมพระรา
พระสนมกัมเกล้า	คำเข้าอตรา กลัวเดชเดชา	ปรากฏยศไกร
๑ เมื่อเจ้าตกไร่	เขาย่อมหนีหน่าย	เสสวณไยไพ
เราท่านทั้งหลาย	ควรจำใส่ใจ เพื่อนสนิทมิตรสหาย	เขาไม่นำพา

(“ปิงคชา เล่ม 1,” บทที่ 292 – 293)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นอนิจจังของชีวิตที่มีขึ้นมีลง มีลาภ ยศ สรรเสริญ มีความสุข มีตกต่ำ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาและซ้ำเติม มีความทุกข์ตามหลักโลกธรรม 8 และสอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์ให้เห็นความไม่แน่นอน ความแปรปรวนของชีวิต และเมื่อมีชีวิตตกต่ำก็ย่อมเกิดความทุกข์

แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ที่ปรากฏผ่านนิทานคำกบฏจึงทำให้ผู้อ่านผู้ฟังตระหนักและเข้าใจถึงสังขารของชีวิตและโลก ยอมรับความเป็นจริงและเที่ยงแท้ของชีวิตที่ไม่แน่นอน ไม่จีรัง ร่างกายทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศชื่อเสียง รวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกล้วนไม่มีสิ่งใดคงทนยั่งยืนไปได้โดยตลอดวันหนึ่งย่อมต้องแตกสลาย มีเฉพาะอาณิสสผลบุญของคุณงามความดีจากการประกอบกรรมดีเท่านั้นที่จะติดกายและนำทางมนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่มีความสุขในภายภาคหน้าได้ หลักไตรลักษณ์นี้จึงน่าจะมีส่วนกระตุ้นและขัดเกลาให้ผู้อ่านผู้ฟังไม่ลุ่มหลงในโลกียสมบัติและหันมากระทำความดี

แนวคิดเรื่องไตรสิกขา หมายถึง สิกขาสาม ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญ เรียกว่า พหุลัมมิกถา คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อยเป็นครั้งแรก หลักธรรมหมวดสรุปพุทธธรรมทั้งหมวด (พระพรหมคุณาภรณ์ 2552 : 121)

นิทานคำกบฏได้นำหลักธรรมเรื่องไตรสิกขามาเป็นแนวคิดสำคัญ ซึ่งด้วยการสร้างตัวละครที่แสดงให้เห็นความประพฤติชั่วว่ละครที่ผิด และสมาธิ ทำให้เกิดปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาก็เกิดได้ เช่น ร้อยพุทธะ กล่าวถึงพุทธะซึ่งเป็นพระราชาที่ปกครองด้วยธรรมให้ผู้คนและสิ่งมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เมื่อพระพุทธเจ้าได้สัมผัสความสุขของธรรมชาติประกอบด้วยความร่มรื่นของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าทำให้พุทธะมีสมาธิบังเกิดเป็นปัญญารู้แจ้งถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต บางชาติภพเกิดเป็นมนุษย์ บางชาติภพเกิดเป็นสัตว์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุญกรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้

๑ ท้าวให้ประกาศ	แก้พลสราษฏ์	สะพรั่งในการ	
มิให้บีบเบียน	สิ่งสัตว์ในสถาน	มิให้ประหาร	ชีวิตตัดชัย
๑ พระทรงเมตตา	แก้สัตว์คณา	ในป่าพงไพร	
ทรงเมตตาจิต	คิดโดยวิญญ์	อดออมถ่อมใจ	พระทัยม(...ชำระ...)
๑ ลงท้าวเลี้ยงผู้สัตว์	พระทัยกำหนด	รำพึงอนิจจา	
เกิดตายมิเที่ยง	ย่อมแปรรูปา	ในปัญกะหว่า	แต่จักเวียนวัน
๑ เกิดแล้วย่อมตาย	ไปสู่อบบาย	ทนทุกข์เนืองนิตย์	
บางบางเป็นสัตว์	พิริตน์โมหันธ์	ย่อมปะเบียนกัน	อยู่ในสงสาร
๑ มนุษย์แลสัตว์	แล้วโลกกำหนด	ในภพกันดาร	
หลงข้องปวงราค	ค้นหาเป็นพาล	เหมือนดังเดียรฉาน	เที่ยงแท้สัจจ
๑ มิควรสมาคม	แต่ล้วนปรารมภ์	อาหารทุกขัง	
เป็นมูลทุกข์	แก้สัตว์ทั่วทั้ง	แสวงเลี้ยงชีวัง	กระหว่าม้วยขลมาน
๑ ลางปางมาเกิด	เอาภพกำหนด	เป็นสัตว์เดียรฉาน	
ปางเป็นมนุษย์	ครั้นสุดประหาร	บาปจำบันดาล	เกิดในที่ถ่อย
๑ เป็นสรรพสัตว์	ค้นหาพิริตน์	กำหนดว่ายล่อย	

อยู่ในสงสาร	กัณดารล้อมพลอย	ใน(ส)กุลตันถ้อย	โหดแท้สานธารณ
๑ แม้นเป็นมนุษย์	ครั้นอยู่ป(...ชำรุด...)	หน่วงติด(...ชำรุด...)มาร	
จักเวียนไปมา	ตณหาสานธารณ	รัดรีงป่วยการ	หนีได้หรือไฉน
๑ ท้าวคิดครวญถึง	พระทัยรำพึง	ใครอยู่พงไพร	
แสงสร้างจรียา	ไว้เป็นนิสสัย	เพื่อหน่วงประใจ	สัญเพชดาญาณ

(ทุกตะ, บทที่ 528 – 537, 167 – 168)

การที่ทุกตะห้ามมิให้ทหารฆ่าสัตว์ มีเมตตาจิต สามารถควบคุมจิตให้สงบจนบังเกิดเป็นปัญญา เห็นถึงธรรมชาติของชีวิตที่ยังอยู่ในวัฏสงสาร และตระหนักรู้ว่าการบวชเรียนรู้พระธรรมและสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของสมณะอย่างแท้จริง และเห็นว่าทุกตะเป็นผู้ประพฤติดนตรี เมื่อมีข้อสงสัยทำให้เกิดสติ และบังเกิดปัญญารู้แจ้งจนเกิดพุทธิปัญญา เข้าใจสัจธรรมของชีวิต นำไปสู่การพ้นทางออกจากวงวนของกิเลสหันมามุ่งปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงสมอรรค์แห่งสัจพัญญาให้พบความสุขแท้จริง

แนวคิดเรื่องไตรวิภังค์ ไตรลักษณ์ และไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สัมพันธ์กับสัจธรรมของชีวิตและโลกทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงของชีวิตและโลก เริ่มตั้งแต่การยอมรับสภาวะที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นผลมาจากกิเลสและกรรมตามหลักไตรวิภังค์ ตระหนักและไม่ยึดติดมัวเมากับสรรพสิ่งในโลก อันเป็นความ ไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ ไม่เป็นแก่นสาร และไม่มีตัวตน ซึ่งเป็นสามัญลักษณะหรือเรื่องธรรมดาของโลกตามหลัก ไตรลักษณ์ และเรียนรู้ให้มีความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติตนให้มีศีล สมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา ใช้แก้ไขปัญหาวชิวัตในระดับสามัญและนำไปสู่การค้นหาคำตอบอันเป็นความจริงสูงสุดของชีวิตตามหลักของไตรสิกขา หลักธรรมซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของนิทานคำกาพย์ดังกล่าวนับเป็นการสั่งสอนให้มนุษย์เกรงกลัว ละอายต่อบาป และมุ่งกระทำความดีสืบทอดพระพุทธศาสนา

นิทานคำกาพย์มีโครงเรื่อง ตัวละคร และแนวคิดที่มีสัมพันธ์ภาพ ตัวละครกระทำพฤติกรรมต่างๆ ตามโครงเรื่อง ทำให้เกิดความสนุกสนานและเกิดเป็นอุทาหรณ์ รวมทั้งให้ความรู้ความคิดแก่ผู้อ่านผู้ฟังได้เป็นอย่างดีโดยไม่ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกเบื่อ เพราะกวีมีความสามารถ นำสาระสำคัญที่ต้องการสั่งสอนมาประสมประสานกับความบันเทิงได้อย่างกลมกลืน

3. การสร้างสรรค์วรรณศิลป์

กวีมีความสามารถอย่างยิ่งในการเลือกสรรถ้อยคำมาร้อยเรียงให้เกิดเสียง ความหมายตรงตามเนื้อเรื่อง สื่อความรู้ความคิด และอารมณ์ความรู้สึก ทำให้นิทานคำกาพย์มีวรรณศิลป์

3.1 วรรณศิลป์ด้านการใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างความไพเราะ

กวีมีความรู้ความสามารถในการเลือกสรรถ้อยคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันและนำภาษาพิเศษที่เกิดจากการใช้ความรู้ฝึกฝนสร้างสรรค์อย่างมีชั้นเชิง ด้วยการเล่นเสียงเล่นความหมาย และใช้ภาพพจน์ มาร้อยเรียงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ที่จำกัดหรือมีข้อกำหนดพิเศษ แต่กวีก็สามารถสื่อ

ความหมายและอารมณ์ได้ตรงตามเนื้อเรื่อง รวมทั้งยังสื่อความรู้ความคิดที่ลึกซึ้งกว้างไกลเกินกว่าตัวอักษร ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความหมายและอารมณ์ความรู้สึกในเนื้อเรื่อง รวมทั้งเกิดความรู้ความคิด จินตนาการ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกตอบสนอง เช่น ตัวอย่างคำประพันธ์ในเรื่องหงส์ย่นต์ ตอนที่นางปทุมเกสร ติดตามหาสุวรรณทกumarในป่า ว่า

...๑ เห็นดอกกรักร้าง.....ร้างแล้วห่างห่าง.....ห่างน่องกลางหน
 หนใดได้พบ.....พบพระจุมพล.....พ้นจากผัวตน.....ตนไม่สบาย
 ๑ เห็นโคกโคกเศร้า.....เศร้าสร้อยคอยเปล่า.....เปล่าใจใจหาย
 หายไปไม่มา (..ขาดหาย...) (..ขาดหาย...) (..ขาดหาย...)
 ๑ โอ้อดดอกกาหลง.....หลงอยู่ในดง.....ดงไม้กฤษณา
 หน้าน้องหมองไหม้.....ไม่เห็นราชา.....กาหลงหลงหา.....หาเปล่าเปล่าใจ...
 (หงส์ย่นต์, บทที่ 568 – 570, 299 – 300)

กวีใช้ศิลปะการประพันธ์ด้วยการเล่นเสียงสัมผัสสระและสัมผัสอักษร อีกทั้งยังเล่นความหมายของคำสร้างความกำกวม 2 แบบ เป็นการเล่นที่ต้องเสียงสระในการเล่นคำพ้องเสียง เช่น ห้างกับห่างกับหนกับน่อง กลกับหนกับหนใด จุมพลกับพ้น ผัวตนกับตน คอยเปล่ากับเปล่าใจ ใจหายกับหาย ในดงกับดงไม้ กฤษณากับหยา หมองไหม้กับไม่ และเล่นพ้องเสียงคำนำซึ่งเป็นชื่อพ้องที่มาโยงกับคำที่มีความหมายสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึก อันเป็นปฏิกิริยาที่ใคร่สร้างหรือชวนกระแสวิงว้างใจของตัวละครที่ต้องประสบกับภาวะพลตพราจากคนรัก เช่น นาดนรักร้างมาเล่นเสียงและความหมายกับคำว่าร้าง ที่หมายถึง การแยก การถูกทอดทิ้ง (ราชบัณฑิตยสถาน 2546 : 948) แล้วนำมาสัมพันธ์กับคำว่าห่าง นำ “ต้นโคก” มาโยงกับความโคกเศร้าและเศร้าสร้อย นำ “ต้นกาหลง” มาเทียบกับกิริยาอาการหลง โดยเชื่อมโยงเสียง และความหมายนำไปสู่ความไพเราะแบบที่สอง อันเกิดจากการซ้ำคำด้วยการใช้กลบทก้านต่อดอก กำหนดบังคับพิเศษให้คำท้ายและคำแรกของแต่ละวรรคเป็นเสียงคำเดียวกันเชื่อมโยงต่อเนื่องกันไป และซ้ำเสียงคำภายในวรรค เช่น ห่างห่าง ใดได้ ทำให้เกิดเสียงและสื่อความหมายที่ไพเราะจับใจ

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการเล่นคำซ้ำเสียงซ้ำความหมาย ดังคำประพันธ์ตอนนางเกษสุริยงตอบโต้สุวรรณหงส์ที่ต้องการไกลเกลี้ยให้นางเกษสุริยงให้อภัยนางสุพันธุลิกา ด้วยการให้นางยอมรับผิดที่เคยแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปเมืองเนนิจักรวาลและเกิดข้อพิพาทขึ้น ว่า

...๑ จะว่าปดก็ปด จะว่าคดก็คด จะว่าหดก็หดกาย
 จะว่าจริงก็จริง จะว่าหญิงก็หญิงกลาย จะว่าชายก็ชาย จะว่าหายก็หายคำ
 ๑ จะว่าหกก็หก จะว่ายกก็ยก จะว่าปกก็ปกขำ
 เดิมใครให้สัตย์ ใครตระบัดตัดคำ เดิมใครชักนำ ใครทำใครก่อน

๑ เดิม <u>ใคร</u> ให้จริง	ไว้กับ <u>ผู้หญิง</u>	ว่าไม่ <u>ทิ้งถอน</u>	
เดิม <u>ใคร</u> สัญญา	<u>ใคร</u> มาตัดทอน	<u>ใคร</u> ทิ้ง <u>ใคร</u> ก่อน	<u>ใคร</u> จรเหินเพลิน
๑ <u>ใคร</u> จรพลัดพราก	ตัว <u>ใคร</u> มกมาก	<u>ใคร</u> จากเมืองเดิน	
<u>ใคร</u> ทิ้งทอด <u>ใคร</u>	<u>ผู้ใด</u> เหินเพลิน	<u>ใคร</u> ไปล่วงเกิน	<u>ใคร</u> เหินเพลินอยู่...

(สุวรรณหงส์, บทที่ 3091 – 3095, 240)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีใช้ศิลปะการประพันธ์เล่นคำซ้ำเสียงซ้ำความหมายของคำว่า“จะว่า...ก็...” ซ้ำๆ กันหลายวรรค โดยเปลี่ยนถ้อยคำที่นำมาเสริมในชุดคำดังกล่าวด้วยคำตายเสียงสั้นที่มีความหมายสื่อถึงการโกหก การไม่ซื่อตรง ได้แก่ หก (หมายถึงโกหกตามภาษาท้องถิ่นภาคใต้) ปด คด ยก ปก และคำเป็นซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ถูกนำมากล่าวอ้างถึงในเรื่อง ได้แก่ หญิง ชาย จริง หาย ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่สุวรรณหงส์ต้องการให้เกสรสุริยงยอมรับว่าเคยแปลงกายเป็นชายติดตามไปเมืองเนินจักรวาลจนกระทั่งเกิดข้อพิพาทขึ้นจึงได้หนีกลับเมืองจริงหรือไม่ เกสรสุริยงจึงได้ตอบสวามีด้วยการยอมรับว่าได้โกหก แปลงกายเป็นชาย และกระทำการที่ไม่สมควรตามที่ถูกกล่าวหา และได้ตั้งคำถามยอกย้อนกลับด้วยการเล่นคำว่า “ใคร” ซ้ำๆ เพื่อตัดพ้อต่อว่าให้สุวรรณหงส์นึกใจคิดว่า ใครที่เป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งหมด ซึ่งคำตอบก็คือเกิดจากการกระทำของสุวรรณหงส์นั่นเอง การใช้ถ้อยคำในบทประพันธ์ช่วงนี้จึงเน้นเสียงที่ไพเราะ สื่อความหมายที่หนักแน่น และยอกย้อน

3.2 อารมณ์ศิลปะการประพันธ์

รส หมายถึง สภาพจิตซึ่งเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านเมื่อได้รับรู้อารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้ในวรรณกรรมด้วยศิลปะการประพันธ์ต่างๆ อารมณ์นั้นจะกระทบใจผู้อ่าน ทำให้เกิดการรับรู้และเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์เป็นการตอบสนองสิ่งที่กวีเสนอมา การพิจารณาผลที่เกิดแก่ผู้อ่านตามทฤษฎีรสจึงทำให้ประจักษ์คุณค่าของวรรณกรรม เพราะทำให้ตระหนักถึงความหมายในแง่ต่างๆ ที่ปรากฏในผลงาน ตั้งแต่ความหมายที่เป็นเนื้อหาสาระ ความหมายที่เป็นอารมณ์ของกวี วิธีการจำลองอารมณ์ของกวี และปฏิกิริยาอารมณ์ของผู้อ่าน (กุสุมา รักษมนี 2549 : 258) ในการศึกษาวรรณศิลป์ด้านรสวรรณคดีนี้ผู้วิจัยได้นำหลักทฤษฎีรสวรรณคดีไทยมาศึกษานิทานคำกาพย์ ทำให้เห็นว่า กวีมีความสามารถในการถ่ายทอดความหมาย อารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และอารมณ์ความรู้สึกของกวีผ่านเนื้อหาสาระในเรื่อง ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกซาบซึ้ง เพลิดเพลินกับรสแห่งความงาม การเกี้ยวพาราสีของตัวละคร เกิดอารมณ์โกรธ และเศร้าสร้อย ทำให้รู้สึกซาบซึ้งและเห็นอกเห็นใจตัวละครในฐานะเป็นเสมือนเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง รวมทั้งรู้สึกกระทบใจเนื่องจากเหตุการณ์ในนิทานมีส่วนที่ตรงกับประสบการณ์ชีวิต เมื่ออ่านและฟังนิทานคำกาพย์จึงบังเกิดเป็นความอึดอึ้งใจ เพราะสามารถขัดเกลากายยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นได้

ตัวอย่างคำประพันธ์ซึ่งแสดงให้เห็นความรู้ความสามารถของกวีในการเลือกสรรถ้อยคำ สื่อความหมายและอารมณ์ความรู้สึก จะเห็นได้จากบทประพันธ์ในเรื่อง **สุวรรณหงส์** ตอนที่นางเกษสุริยง แสดงอารมณ์โกรธ เสียดสี ตอบโต้นางสุพันธุลิกาที่เคยอุบายใส่ร้ายตนมาก่อน ดังต่อไปนี้

๑ กลัวปากกับใจ	จะผัดกันไขว่	ใจสนิทจิตขาด	
ถ้าใจเหมือนปาก	ปมียากดอกนาฏ	ปากสนิทจิตขาด	ร้ายกาจนักหนา
๑ บางคนปากหวาน	ดุจดั่งน้ำตาล	จิตพาลริษยา	
พูดให้หลงกลัน	ปลอมปลื้นวาจา	ปากจิตผิดอา	รณคดีผัดกัน
๑ ลางคนวนจิต	ชวนท่านเป็นมิตร	ชวนสนิทติดพัน	
ให้ท่านเชื่อจิต	กลับคิดคดกัน	กล่าวเท็จโทษทัณฑ์	เท็จยกโทษใส่...

(สุวรรณหงส์, บทที่ 3061 – 3063, 237)

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นถ้อยคำของนางเกษสุริยงซึ่งเสียดสีนางสุพันธุลิกา เพราะไม่พอใจที่นางสุพันธุลิกามีใจจริงที่จะรักกับกวีแล้วเข้าเล่นตลก เล่นความหยิ่งอย่างโง่งม มี การใส่ร้ายตนด้วยคำ เช่น จิต คิด ผิด คิด ผิด บาด นา เชื่อมโยงเสียงสัมผัส และเป็นจังหวะ ทำให้เกิดเสียงสื่อน้ำหนัก และสระแทรกกัน สัมผัสกับอารมณ์และการใช้คำว่า “ใจ” และ “จิต” ซ้ำๆ ทำให้เกิดเสียงเสนาะไพเราะและเป็นการเน้นย้ำความหมายให้มีความสำคัญกับความสัมพันธ์ของปากหรือถ้อยคำเจรจาและความจริงใจ ว่าการที่คนเราจะพูดจาสิ่งไรนั้นมิใช่สักแต่จะพูดเพื่อเอาใจผู้อื่น เพื่อผลประโยชน์ หรือเพื่อให้พ้นผิด แต่ต้องพูดด้วยความสัตย์และจริงใจ บทประพันธ์นี้จึงให้ทั้งอรรถรสที่เกิดจากการร้อยเรียงถ้อยคำภาษาให้มีเสียงเสนาะไพเราะ และให้ความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ

เรื่อง **พระรถเมรี** ตอนที่นางสิบสองรู้ตัวว่าบิดาหลอกพามาทิ้งในป่า กวีพรรณนาอารมณ์โศกเศร้าของนางสิบสองที่มีต่อมารดาขณะที่เริ่มรู้ตัวว่าถูกบิดาหลอกพามาทิ้ง ว่า

...๑ ยามชมแม่จะชมคนใด	ยามตื่นจะเรียกใคร	ไปไหนแม่จะชวนใครจร
๑ ยามนอนแม่จะชวนใครนอน	ไอ้พระมารดร	เมื่อลูกมาจรกลางไพร
๑ ยามกินแม่จะกินด้วยใคร	ยามร้อนคนใด	ตัวใครจะตักน้ำให้สร้ง
...		
๑ โอ้น่าสงสารมารดร	ยามกินยามนอน	ยามร้อนยามเย็นจะเห็นใคร...

(พระรถเมรี, บทที่ 229 – 234, 219 – 220)

กวีใช้ศิลปะในการประพันธ์ด้วยถ้อยคำภาษาง่ายๆ ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายของคำที่ร้อยเรียงสื่อถึงเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกของนางสิบสองได้เป็นอย่างดี จุดโดดเด่นของบทประพันธ์นี้อยู่ที่การซ้ำคำว่า “ยาม...” ซึ่งหมายถึงช่วงเวลา เช่น ยามที่ตื่นนอน ยามที่จะชมจะมองสิ่ง

ตนเอง ผู้อื่น รวมทั้งสรรพสิ่งในโลก ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมและโลกในทางสร้างสรรค์สืบไป

แม้กาลเวลาจะผ่านมานานนับแต่เนื้อหาสาระอันแสดงให้เห็นถึงความจริงแท้ของชีวิตที่ปรากฏในนิทานคำกพย์ก็ยังคงสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในสังคมปัจจุบัน หากมีการส่งเสริมให้นิทานคำกพย์มาเป็นวรรณกรรมเพื่อการอ่านสำหรับการเรียนการสอนในปัจจุบันก็น่าจะทำให้สามารถขัดเกลาคติใจของผู้เรียนได้ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมทางวรรณกรรมไทยอีกประเภทหนึ่งให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษารวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีต้นฉบับนิทานคำกพย์ที่มีเนื้อเรื่องไม่สมบูรณ์อีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้มีการนำมาศึกษา เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่ยังไม่เป็นที่รู้จักและมีต้นฉบับน้อยเล่ม เช่น มงกุฎแก้วมงกุฎทอง จำปากลิ้น นราสุริยวงศ์ แสงสุริยง ตรีนารายณ์ ฯลฯ เนื้อเรื่องที่หลงเหลืออยู่อาจสะท้อนให้เห็นกลวิธี ความคิดในการสร้างสรรค์เนื้อเรื่อง วรรณศิลป์ อิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องอื่น และทัศนวิจารณ์บางอย่างในนิทานคำกพย์ได้

2. ควรมีการนำนิทานคำกพย์ที่ยังเป็นนิทานคำกพย์ในวรรณกรรมที่มาจากนิทานพื้นบ้านมาศึกษาเปรียบเทียบนิทานคำกพย์กับนิทานพื้นบ้าน เพื่อเปรียบเทียบต้นฉบับระหว่างนิทานคำกพย์และนิทานพื้นบ้าน และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงนิทานคำกพย์ เพื่อให้มีความสามารถของกลวิธีในการรับรู้ถ่ายทอดและการแพร่กระจายของวรรณกรรม

3. ควรสนับสนุนให้มีการนำนิทานคำกพย์มาใช้ในการเรียน เช่น ระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษาในฐานะวรรณกรรมสำหรับอ่าน เนื่องจากมีเนื้อเรื่องสนุกสนานและให้คติเตือนใจ แสดงอุทาหรณ์ ชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิต และมีการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมแก่การฝึกออกเสียงพยัญชนะควบกล้ำ และการผันเสียงวรรณยุกต์ได้ด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กตัญญู ชูชื่น. วรรณกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2550.

กุสุมา รัชชมณี. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท ธรรมสาร, 2549.

เจตนา นาควัชระ. ตามใจฉัน – ตามใจท่าน : ว่าด้วยการวิจารณ์และการวิจัย. กรุงเทพฯ : คมบาง, 2548.

_____. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2542.

ชวน เพชรแก้ว. วैयाววรรณคดี. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, 2549.

ดวงมน จิตรจำนงค์. “คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394).”

วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุชฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. **สุนทรียภาพในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2527.

ตรีศิลป์ บุญขจร. **วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ :

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พระธรรมกิตติวงศ์ [ทองดี สุรเตโช]. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพฯ :

เลียงเชียง, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตโต]. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12.

กรุงเทพฯ : จันทรเพ็ญ, 2552.

ม. มกุฎราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2**.

กรุงเทพฯ : เจริญศึกษา, 2549.

ร. พจนานุกรม. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.

กรุงเทพฯ : เลิศล้ำ, 2546.

วิทย์ชัย สัจจพิทักษ์. “ตัวละครหญิงในวรรณคดีสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุชฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. **สุนทรียภาพแห่งชีวิต**. กรุงเทพฯ : ณ เพชร, 2549.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. **วรรณกรรมทักษิณ :**

วรรณกรรมคัศสร เล่มที่ 4 – 11. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548.

อุดม หนูทอง. “วรรณกรรมภาคใต้ : ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น.” ใน **วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ**,

77 – 95. สุกัญญา ภัทราชัย, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.